

A 125 éves jubileum árnyoldala a nógrádi szénmedencében (1986-1988)

DR. SZVIRCSEK FERENC

A szénhidrogének előretörése, olcsó kitermelési és beszerzési lehetősége, valamint jobb hatásfokú hasznosítása országosan a barnaszén iránti kereslet csökkenéséhez vezetett. Mint gazdaságtalan, árkiegyenlítést élvező vállalatnak, a *Nógrádi Szénbányászati Trösztnek* 1965-től visszafejlesztési irányt szabott meg a gazdaságpolitika. Az 1965-ben hozott, az ország energiaszerkezetét megváltoztatni kívánó döntés természetesen magába foglalta és kiemelten kezelte a hazai szénbányászat termelésének a csökkentését. A döntés megalapozott és előrelátó volt, ám a visszafejlesztés legsúlyosabban a nógrádi szénmedencét érintette kedvezőtlen szénminőségi, műszaki és gazdasági mutatói alapján. Az okok már korábban is ismeretesek voltak; a megoldást ekkor még a kormány a szénbányászat növekedési ütemének csökkentése helyett a gazdaságtalanul termelő mélyművelésű bányüzemek felszámolásában, a szénbányászat tervszerű, fokozatos visszafejlesztésében látta. Mind a megyei gazdasági és politikai vezetés, mind a *Nógrádi Szénbányászati Tröszt* vezetői tisztában voltak a széntermelés minőségének és gazdaságosságának várható romlásával, mégis, a népgazdaság deklarált távlati céljainak megfelelően a megye életében meghatározó szerepet játszó szénbányászat gazdasági szerepét hosszú időre változatlanoknak tekintették. Az élet azonban másként döntött, a jobb minőségű szénterületek szénhozama arányaiiban lecsökkent, a termelés szinten tartása pedig a gazdasági mutatók további romlását eredményezte. A nógrádi szénmedence 1965-ben 3.502.000 tonna szenet termelt és 13.965 dolgozót foglalkoz-

tatott. Ezek a számok a szénmedence jubileumának előestéjére, 1985-re lecsökkentek. Az éves széntermelés már csak 1.010.000 tonna, az összes dolgozói létszám pedig 5478 fő volt.

Így érkezünk el a XXXV. *Bányásznap* ünnepséghez, amikor a nógrádi szénbányászok még együtt ünnepeltek a szovjet, a csehszlovák, a lengyel és az NDK-beli bányászdelegációkkal. *Czipper Gyula* ipari miniszterhelyettes bátonyterenyei ünnepi beszédében megköszönte a szénmedence bányászainak áldozatos munkáját a szénellátás folyamatosságának biztosításáért, a távlatokról szólva pedig kihangsúlyozta, hogy nemcsak a VII. ötéves tervben, hanem hosszabb távon is az a feladat, hogy folytassák a szénmedencék fiatalítását. Kapacitásnövekedést majd a peremi külfejtések megnyitása jelent a magyar szénbányászatban, az erőteljes technikai eszközmegújítás mellett. A nógrádi szénmedence jövőjével foglalkozva idézzük fel gondolatait: „szénbányászatunk egyik nagy múltú és ma is jelentős feladatot teljesítő egysége a nógrádi szénmedence... De nemcsak nagy múltja van, hanem stabil jövője a bányászkodásnak”. Ennek jegyében a *Bányász Szolgálati Érdemérem* különböző fokozataival 362 bányászt tüntettek ki, és első alkalommal adták át a gyémánt fokozatát is 642 bányásznak a több évtizedes, munkában eltöltött éveikért. A *Bányamentő Szolgálati Érdemérem* 20-an kapták meg. A *Vállalat Kiváló Dolgozója* kitüntetésben 51 fő, *Kiváló Bányász* elismerésben három fő, *Kiváló munkáért* jelvényben pedig 10 fő részesült.¹

Az 1985-ös év rendkívüli erőfeszítéseket követelt a nógrádi bányászoktól. *Kányás Bányaiüzeme* továbbra is meghatározó szerepet játszott. A két új vágathajtó gép bekapcsolása a termelési szállítóláncba a teljesítmény megkétszerezését jelentette. A hét minden napján folyt a munka, koptak a gépek, ami kihatott a termelésre is.² A külfejtés hiába teljesítette a tervét, ennek ellenére a vállalat 2406 tonnával kevesebb szenet adott el, ami 98 %-os teljesítést

¹ *Nógrád*, 1985. szeptember 2. (*Nógrád*: ezzel a címmel jelent meg a korabeli megyei napilap. – A szénbánya-vállalat 1952-1967 között *Nógrádi Szénbányászati Tröszt*, 1967-1992 között *Nógrádi Szénbányák* néven szerepelt.

² *Nógrád*, 1985. november 11.

jelentett. Még 1984 októberében a *Szorospataki Bányaiüzem*hez csatolták *Tiribes-aknát*. Ezzel az összevonással könnyen feltárható szénvagyonhoz jutottak, és a tiribesi magasabb fűtőértékű szénnel így már hónapról hónapra jelentősen túlteljesíthették az árbevételi tervet.³

A szénmedence legkorszerűbb frontfejtése *Kányás-aknán* dolgozott, ahol az országban elsőként alakult meg az ifjúsági frontbrigád. A 25/A fronton *Hemscheidt* biztosító berendezésekkel, *Westfalia-Löbbe* széngyaluval, lengyel gyártmányú fronti láncos vonszolóval és modern vezérlőrendszerrel dolgoztak. Céljuk a lakossági szénigény maradéktalan kielégítése volt. A *Nógrádi Szénbányánál* jól termeltek a mélyművelésű bányák, s ennek eredményeképpen november 21-én a vállalat teljesíteni tudta a VI. ötéves tervfeladatait.⁴

Hármas – közgazdasági szabályozók, növekvő fogyasztói igények, változó piaci feltételek – szorításában teljesítette a tervét a *Nógrádi Szénbányák* kollektívája. Az eredeti, 5 millió tonnás VI. ötéves tervet 150 000 tonnával lépték túl. A tervezett lakossági 105.000 tonna szénnel szemben, 142.500 tonnát adtak. A VI. ötéves terv elején kialakított koncepciót, mely a széntermelés további visszafejlesztésére irányult, az élet cáfolta meg, ugyanis megnöttek a fogyasztói igények. Ugyancsak megnőtt a vállalat ellátási kötelezettsége, a támogatási rendszer azonban az eredeti állapotában maradt, így öt évre előre, évenként 375 millió forintban állapították meg a nógrádi bányászoknak járó eredmény-kiegészítést, amely nem követte az inflációs ráta növekedését. A kötött szénár, a gépalkatrészek „szabadon mozgó” árai, az egyre rosszabbodó geológiai adottságok mind növelték a termelés költségeit. Az évenként engedélyezett 7 %-os szénáremelés nem volt képes ellensúlyozni a növekvő kiadásokat. Ebben a helyzetben a gondot az okozta, hogy a tervezettnél kevesebb szén került ki a mélyművelésből, ami csökkentette az elérhető bevételt. Míg 1980 előtt, a vissza nem térítendő állami hitelből oldották meg a műszaki, tech-

³ *Nógrád*, 1985. november 13. – Várszegi György: *Szorospataki lámpafények*. Bányaterenye, 2001. 139-143.

⁴ *Nógrád*, 1985. november 14., november 26.

nikai, technológiai fejlesztéseket, a VI. ötéves tervben saját beruházásból és hitelből kellett a fejlesztési elképzeléseket megvalósítani a vállalatnak. A lecsökkent üzembiztonságú és teljesítőképességű gépeket nem tudták ellensúlyozni az újabb létszámnövekedéssel, mert a szénmedencében is elvesztette eredeti vonzását a szénbányászat. Legérzékenyebb a nagy szakmai tapasztalatokkal rendelkező vājárlétszám csökkenése volt, mert elérkeztek a nyugdíjkorhatárhoz azok a dolgozók, akik még a felfutás időszakában kötelezték el magukat a bányamunkával. Az újonnan felvett emberek nem tudták pótolni az eltávozottakat. Ilyen feltételek között kellett a vállalatnak megvalósítani a „*jövőt szolgáló műszaki, technikai, technológiai fejlesztést, az évenként előírt ellátási kötelezettséget jelentő 1 millió tonna szén felszínre hozása mellett*”.

Furcsa helyzet állt elő: a széntermelés fokozásakor háttérbe szorult az előkészítő, feltáró munka, amikor azonban veszélybe került a folyamatos termelés biztonsága, akkor az előkészítést-feltárást kellett előnyben részesíteni. Ha az átcsoportosítások már kevésnek bizonyultak, „*tűlműszakokat*”, azaz szabadnapokon végzett munkát rendeltek el. 1985-ben a nógrádi bányászok az első tíz hónapban 22 szabadnapjukat áldozták fel a széntermelésre, és százra tehető azoknak a bányászoknak a száma, akik egyetlen szabadnapot és szabadságot sem tudtak kivenni.

A széneen kívüli tevékenységet is befolyásolták a piaci hatások, nehéz helyzetbe kerültek a szabadáras kategóriába tartozó termékek gyártásánál. A VI. ötéves tervben minden évet 10-20 millió forint közötti eredményekkel zárták, ám a gazdálkodás gondjai az egész időszak alatt végig kísérték a vállalatot.⁵ 1985-től ismét romlott a hazai bányavállalatok eredménye, ezért 1986-ban a veszteségek kiegyenlítésére az állami költségvetés 5 %-os árkiegészítést folyósított, s ebből a *Nógrádi Szénbányáknak* 401 millió forint dotációt juttattak a veszteségek kiegyenlítésére.

1986 a nógrádi szénmedence számára jubileumi év, és egyben a VII. ötéves terveciklus nyitánya is volt, új elképzelésekkel és reményekkel. A vállalat vezetése szerint, amennyiben a közgazdasági

⁵ *Nógrád*, 1985. január 4. (Zsuffa Miklós, dr. Gergely István és Kazinczi András értékelése.)

szabályozók változatlanok maradnak, akkor a VII. ötéves terv végére, illetve a VIII. ötéves terv elejére már nem szorulnak rá az államtól kapott eredmény-kiegészítésekre. A szénbányák gyenge teljesítményével összefüggésben romlott a műszaki szakemberek megítélése, megbecsülése, mert az eredmények elmaradásáért ismét őket hibáztatták. A *Nógrádi Szénbányák*, mivel nem tartozott a nagy szénbánya-vállalatok közé, a VI. ötéves tervidőszakban az ország földalatti művelésű széntermelésének csak mintegy 4,2 %-át adta.⁶ A munkaerő-hiányon segítendő, ismételten hirdetésben próbáltak fiatalokat toborozni bányabeli munkára. Az elméleti oktatást a bátonyterenyei 209. számú *Zsinkó Vilmos* és a salgótarjáni 211. számú *Ipari Szakmunkásképző Intézetben* végezték. A gyakorlati oktatás a bátonyterenyei tanműhelyben folyt. A vajúrok 1000 Ft társadalmi ösztöndíjat és ifjúsági takarékbetétet, a villanyszerelők 600 Ft, a többi szakmát választók 500-500 Ft-ot kaptak.⁷

Az éves tervkitűzések megvalósítása érdekében a már jól bevált munkaversenyekhez folyamodott a vállalat vezetése a *nógrádi szénbányászat fennállásának 125. évfordulója*, a *KISZ Kongresszusa*, az *SZKP XXVII. Kongresszusa* és a *XXXVI. Bányásznapi tiszteletére megjelentetett felhívásokkal*. A munkaversenyek jelentőségét növelte a VII. ötéves tervciklus (1986-1990) indítása is. Az ismert célkitűzések: minőségjavítás, a termelékenység fokozása nemcsak a vállalat ügyét szolgálta, hanem kapcsolódott a népgazdaság által támasztott magas igényekhez. Az 1 millió tonnás termelés 1 %-os túlteljesítése, a szénen kívüli tevékenység fokozatos javítása azonban ismételten nehéz feladat elé állította a vállalatot.⁸ A tervteljesítés érdekében a *Nógrádi Szénbányák* dolgozói kéthetes rendkívüli munkaversenyt tartottak az *SZKP XXVII. Kongresszusa* tiszteletére.⁹

⁶ *Nógrád Megyei Levéltár*, XXXI. 8. 23. d. (Dr. Gráf Károly: *Az ipar keserű kenyere. A magyar szénbányászat állami szabályozásának monográfiája 1766-1990*. Kézirat, 207.)

⁷ *Nógrád*, 1986. január 6.

⁸ *Nógrád*, 1986. január 15.

⁹ *Nógrád*, 1986. március 25.

1986 áprilisában a XXIII. ágazati és a XXV. szakszervezeti kongresszus után *Kovács Lászlóval*, a BDSZ főtítkárával készült interjú a szénbányászat helyzetéről. A bányászat megítélésében ekkorra már éles viták alakultak ki. Volt olyan álláspont, mely szerint fejleszteni kell ezt az iparágat azzal a céllal, hogy csökkenteni lehessen az energiahordozók importját. A másik álláspont szerint a szénbányászat helyett a feldolgozó-ipart érdemes preferálni az értékes, exportálható termékek érdekében. A szakszervezet véleménye az volt, hogy a hazai lehetőségek kihasználásával gazdaságosabban, jó minőségben, kedvező műszaki feltételekkel s biztonsággal, tervezhető mennyiségben termeljék ki a hazai földből a szenet. A szakszervezet javasolta is az *Ipari Minisztériumnak*, hogy függesszék fel a szabadnapi termeléseket, a bányászok jövedelmüket a hétköznapi munkájukkal keressék meg. (Március 1-től felfüggesztésre került a hét végi termelés, ez alól kivételt képezett a kommunista műszak és a fenntartó tevékenység). A nógrádi szénbányászat jövőjével kapcsolatban a főtítkár diplomatikusan kijelentette: „*A nagy múltú Nógrádi Szénbányák fejlesztésének perspektíváit csak a szénbányászati szakágazat fejleszthetőségének lehetőségein belül, annak szerves részeként lehet és kell vizsgálni.*” Mivel országosan 24 millió tonna szén kitermelését irányozták elő, ebből a nógrádiak részesedése továbbra is 1 millió tonna volt.¹⁰

Az 1986-os év ünnepi pillanata volt, hogy az 1985. évi teljesítménye alapján a *Nógrádi Szénbányák* elnyerte a *Kiváló Vállalat* címet. A salgótarjáni *Bányász Művelődési Házban* a *Szénbányászati Egyesülés* döntése értelmében az elismerő oklevelet *Kapolyi László* ipari miniszter adta át *Zsuffa Miklós* vezérigazgatónak. (Előzőleg 1977-ben részesült ebben a magas kitüntetésben a vállalat). A *Népköztársaság Kiváló Brigádja* lett a bánya történetében először a *Lakatos Ferenc* vezette kányási *Dózsa György frontbrigád*.¹¹

1986. május 14-én a *Nógrádi Szénbányák* ünnepélyes keretek között emlékezett meg jogelődje alapításának 125. évfordulójáról.

¹⁰ *Nógrád*, 1986. április 25.

¹¹ *Nógrád*, 1986. április 26.

A visszafejlesztést követő stabilizáció után, a VI. ötéves tervidőszakban a vállalat már kiegyensúlyozottan teljesítette tervfeladatát, sikerült tartósan megteremtenie az évi 1 millió tonnás termelési szint feltételeit.¹²

A kormány még júliusban jóváhagyta az *Állami Tervbizottságnak* a szénbányászat helyzetéről és az energetikai rendszer fejlesztési koncepciójával összehangolt VII. ötéves tervi feladatairól hozott határozatát. A hazai széntermelés csökkenése, a termelési költségek növekedése és a világpiaci kőolajárak változásai tették indokolttá, hogy új termelési-fejlesztési alternatívákat dolgozzanak ki a szénbányászat hatékonyságának növelésére. Elfogadták, hogy a széntermelés 1985-höz hasonlóan 24 millió tonna legyen, és olyan szerkezet-átalakítás valósuljon meg, amely a termelési költséget csökkenti. A cél az volt, hogy a nagy munkatermelékenységű és kis költségű külfejtéses lignittermelés az akkori 6,6 millió tonnáról 8,7 millió tonnára növekedjék. Ez teszi majd lehetővé a mélyművelésű bányüzemek össztermelésének mérséklését évi 17,4 millió tonnáról 15,3 millió tonnára. A kisebb termelési feladatot a veszteséges bányák gyorsított lefejtésével és a szabadnapi termelés jelentős mérséklésével kellett megoldani. A szakemberek átfogó vizsgálatot tartottak, s 35 szénbánya-vállalat gazdaságossági számításait, önköltségelemzését végezték el. Arra a megállapításra jutottak, hogy mintegy 12-13 aknában fokozatosan fel kell számolni a termelést, s ezzel majd 1986-1990 között gazdaságossá tehető a hazai szénbányászat. A 26/1986.(VII.16).MT. számú rendelet alapján vált lehetségessé állami szanálás indítása olyan gazdálkodó szervezet fizetésektelenségének helyreállítására, amelynek megszűnése az adott körzetben súlyos foglalkoztatási gondokat okozna.¹³

A feladatok döntésre készítették a hazai szénbánya-vállalatokat. A jubiláló *Nógrádi Szénbányák* pártbizottsága is napirendre tűzte a

¹² 125 éves a nógrádi nagyüzemi szénbányászat. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 119. évf. 1986. 12. sz. 793-799.

¹³ *Nógrád*, 1986. július 18. – Dr. Dósa Zoltán – Józsa Sándor – Martényi Árpád: Volt egyszer egy ... *Nógrádi Szénbányák*. = *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 139. évf. 2006. 3. sz. 20.

közel 5500 fős munkáskollektíva jelenét és leginkább a jövőjét érintő kérdést. Már ekkor felröppent az a nem alaptalan híresztelés, hogy megszüntetik a megyei szénbányászatot, egyszóval „*megcsapta az embereket a létbizonytalanság szele*”. Minden érintett megnyugtatóására azonban gyorsan közölték, hogy „*szüksége van népgazdaságunknak a nógrádi szénbányászkodásra, egyetlen rendes, becsületes, a feladatát tisztességesen ellátó nógrádi szénbányásznak sincs veszélyben a kenyere, a megélhetése.*” A negatív jelenségek okai között ismételten hivatkoztak a frontok legtöbbször jelentkező geológiai problémákra, a gyakori géphibákra, az improduktív munkára. Csökkent a termelésben közvetlenül résztvevők száma, előregedett a munkásgárda, az utánpótlás pedig akadozott. S most mondták ki nyíltan azt is, hogy a „*szükségesnél több az improduktív dolgozó.*” Ezért a VII. ötéves tervre több programot készített a vállalat, s az a javaslat került előtérbe, amelyik legkevésbé terhelte meg a népgazdaságot. Az évi 1 millió tonna szén kitermelését lehetségesnek tartották, és az országos tendenciával szemben fokozatosan mérséklődik a külszíni fejtések szerepe, növekszik a mélyművelések súlya. Folyamatosan korszerűsíteni kell a bányaművelést a tervidőszakban is, s ezzel elérhetővé válik, hogy a „*tervidőszak utolsó esztendejében kizárólag gépesített frontokról termelik majd a szenet, s így négy tömegtermelő munkahely egyidejű üzemeltetése elégséges lesz a tervezett mennyiségű szén felszínre küldéséhez.*” Az improduktív létszám is a felére csökkenthető, így 1990-re várhatóan, 20 %-kal kevesebben dolgoznak majd a vállalatnál, és fel kell számolni a veszteséges nógrádi bányákat.

Nem sejtették, vagy ha tudták, nem mondták ki, hogy mindössze néhány év választja el a Nógrádi Szénbányákat a megszűnéstől. Véleményük szerint a „*szénbányászok politikai súlya változatlan mind országosan, mind Nógrád megyében. A szénbányászatnak a jövőben a minőségi változás útjára kell lépnie. Szénbányászainknak most végig kell gondolniuk a szükséges lépéseket, majd következetesen tartaniuk kell magukat az elhatározásukhoz. Ezt kívánja a saját érdekük és a népgazdaság érdeke egyaránt.*”¹⁴

¹⁴ Nógrád, 1986. augusztus 1.

A *Bányaipari Dolgozók Szakszervezetének* elnöksége 1986. augusztus 5-i ülésén ismét tárgyalta a hazai szénbányászat helyzetének rendezéséről, az *Állami Tervbizottságnak* a szénbányászatról hozott határozatáról. Ebben az évi 24 millió tonnás széntermelésen belül 2 millió tonnával csökken a mélyművelésű bányák, s ugyanennyivel emelkedik a külszíni fejtések teljesítménye. Az átalakítás azzal jár majd, hogy a leggazdaságatlanabbul termelő 13-14 mélyművelésű bányában fokozatosan megszűnik a termelés. Megoldásként a szénbányászat irányítását erősítik, az *Ipari Minisztérium* mellett *Állami Szénirodát* hoznak létre, mely koordinálja a bányavállalatok termelését az igényeknek megfelelően, a beruházási eszközök és az állami támogatás felhasználását, és segítséget nyújt a munkakörülmények javításához.¹⁵

Az ország vezetése kénytelen volt azonban beismerni, hogy az elmúlt húsz évben folyamatosan arra biztatták a lakosságot, hogy az elhasználódott olajkályhák helyett vásároljanak vegyes-, illetve széntüzeléses kályhákat és kazánokat. Most, hogy a nemzetközi olajárak csökkentek, nem játszhatnak ismét az emberek érzelmeivel és pénztárcájával. Egyértelműen ki kellett jelenteni, hogy a lakosság maradjon meg továbbra is a széntüzelés mellett, mert a *„kormányzat hosszú távon garantálja az ellátás biztonságát”*. Ezeket a gondolatokat *Kapolyi László* ipari miniszter mondta még februárban, amit egy kormányhatározat is megerősített. Erre a bányásznapi előestéjén hasznos volt emlékeztetni az embereket, mert a kormány döntött a szénbányászati iparág átalakításáról, s egyre több felelős szakember közölte, hogy szó sincs a hatvanas évek szénválságának megismétlődéséről. Azért sem lehetséges a régi idők szellemének és gyakorlatának megismétlése, mert nemcsak bezárják a gazdaságatlanul termelő, kimerülő-félben levő bányákat, hanem ezzel egyidőben új, bő hozamú és korszerűen gépesített aknákat fognak nyitni. A korábbi energiapolitikával szemben *„félő gonddal örködnek azon, hogy a nehéz és férfias bányászsakma a jövőben is olyan töretlen anyagi és erkölcsi elismerésben részesüljön, ami méltán megilleti.”* Ezt próbálta érzékeltet-

¹⁵ *Nógrád*, 1986. augusztus 6.

ni a föld alatt dolgozóknak juttatott, 1985-ben 9 %-os, 1986-ban 10 %-os rendkívüli béremelés és az újból elindított kedvezményes bányászlakás-akció. Azt szerette volna a kormányzat demonstrálni, hogy „*az országnak hosszú, sok évtizedes távlatban is szüksége lesz erőskezü, hozzáértő bányászokra*”. A bányászati iparág átalakítása nem sérthette a lakossági érdekeket, mivel a háztartásoknak évi 6,5 millió tonna szénre és brikettre volt szükségük. Ebből 5 millió tonnát a hazai mélyművelésű bányák és brikettgyárak biztosítottak. Elvben meg volt annak a lehetősége is, hogy az igények 100 %-át hazai forrásból biztosítsák, mert „*végére is vagy száz évre elegendő szénkincsünk rejlik a mélyben*”. Konklúzióként jelentették ki, hogy abban bízhat a lakosság, „*megkímélik őt a rotterdami olajtőzsde tőkéseinek haszonleső üzleti „játsszadozásaitól”, az „olajár-libikókától”, vagyis az olaj árának szélsőséges konjunkturális ingadozásaitól*”.¹⁶

Az MSZMP Nógrád megyei VB ülésén a Nógrádi Szénbányák helyzetéről kénytelenek voltak megállapítani, hogy az állami intézkedések a szénbányászat szerkezetátalakításáról bizony érintették a vállalatot is. Ezért kimondták, hogy „*a kormányhatározat nem a visszafejlesztést célozza, hanem egyidejűleg állítja követelményként a nógrádi bányászok elé is a termelés minőségi és mennyiségi mutatóinak növelését és a jövedelmezőséget*”. A megvalósítás természetesen együtt jár bizonyos munkaerő-átcsoportosításokkal, a foglalkoztatottak számának csökkenésével, mely nem okoz gondot a vállalatnak, vélték ekkor még optimistán az ülés résztvevői az azonnali cselekvés helyett.¹⁷

Ám a nógrádi szénbányászat lélekharangját már megkondíttaták a *Bátonyterenyén* megrendezett szeptemberi bányásznap ünnepségen. Az ünnepi köszöntőt *Havasi Ferenc*, az MSZMP KB titkára tartotta, és kimondta a kormányzat döntését a gazdaságtalan bányák gyors leműveléséről, azaz bezárásáról. Beismerte, hogy a III. ötéves tervidőszakban kialakított energiapolitikai koncepció háttérbe szorította a hazai szénbányászatot, ami a mai napig is

¹⁶ *Nógrád*, 1986. augusztus 30.

¹⁷ *Nógrád*, 1986. augusztus 27.

éretteti hatását. Nem sorolta még fel a leépítésre ítélt aknákat, csak a pusztá, rideg tényt közölte a hallgatósággal.¹⁸ Egy hónappal később *Baranyai Tibor*, a SZOT főtitkára kénytelen volt tompítani *Havasi Ferenc* mondatainak az életét, amikor úgy beszélt, hogy „*Hosszú távú a jövője a nógrádi szénbányászatnak*”.¹⁹ *Kazinczi András* műszaki vezérigazgató-helyettes véleménye szerint a nógrádi bányászok egyetértenek a kormány döntésével, ők is úgy gondolják, hogy a szén nem kell mindenáron, csak a gazdaságosan kitermelhető fűtőanyagra van szüksége az országnak, mert „*nemcsak múltja, hanem hosszú távú, biztos jövője is van a szénbányászatnak*”.²⁰ A jeles évforduló alkalmával került felavatásra szeptember 5-én a ma is látható ipartörténeti emlékhely *Bátonytereny* város szélén. A 21. számú főközlekedési út mellett, a *Sulyom-hegy* lábánál emelték betonból készített talapzatára az F6-HK-típusú vágathajtó gépet, amely nemrégiben még *Szorospatakon* dolgozott. A vállalat vezetői ezzel az emlékművel azt szerették volna hangsúlyozni, hogy a „*gép jelképe a nógrádi bányászatban az elmúlt évtizedek alatt végbement nagyszabású fejlesztőmunkának. Jövestő karja Kányás bánya felé mutat, jelezvén, hogy a nógrádi szénmedence jövőjét ez az üzem jelenti*”.²¹

1986 utolsó negyedében új ösztönzési rendszerrel, növelt idejű munkarenddel próbálta a vállalat termelési lemaradásait pótolni. Ugyanis 1 millió tonna szenet kellett a felszínre küldeniük, és 11.486 méter hosszúságú vágatot kihajtani. Azonban mindkét területen elmaradásban voltak, elsősorban a kányási bányászok elégtelen teljesítménye miatt. (Az akna mátraverebélyi bányamezejének fejtés-előkészítő vágataiban lényegesen hosszabb ideig tartott a vízdús homokföte vízlecsapolása, a gépesített vágathajtás sebessége lelassult, a tervezett számú fejtés telepítése nem valósult meg). A harmadik negyedévben a *Szorospataki Bányaiüzem* már 3710 tonna, a *Ménkesi Bányaiüzem* pedig 6000 tonna többlettermelést tudhatott maga mögött. A mélyművelésű üzemek ennek elle-

¹⁸ *Nógrád*, 1986. szeptember 8. – Várszegi György, 2001. i. m. 147.

¹⁹ *Nógrád*, 1986. október 1.

²⁰ *Nógrád*, 1986. október 4.

²¹ *Bányászati és Kohászati Lapok – Bányászat*, 120. évf. 1987. 1. sz. 51.

nére 2202 tonnával maradtak alatta a tervezett mennyiségnek. A gondot növelte, hogy a csibaji és a nyírmédi külszíni fejtések együttesen csaknem 11.200 tonnával kevesebb szenet termeltek. Októberben azonban már *Szorospatakon, Ménkesen* és a külszíni fejtéseken is eredményesen dolgoztak, sőt az elkövetkező hetekben további termelésjavulást vártak. A *Nógrádi Szénbányák* vezetése ezért olyan ösztönzési rendszert dolgozott ki, melyben a feladatokhoz rendelték a kiadható célprémiumokat. Hétféteken több fronton növelt üzemidejű munkarendet alkalmaztak, abban a reményben, hogy ezzel növekszik majd a termelés mennyisége.²²

A bányaipar országos gondjait jelzi, hogy a BDSZ központi vezetőségi ülésének döntése értelmében a korábban megszüntetni kért szabadnapi széntermelésről a döntés jogát a bányavállalati szakszervezeti bizottságok hatáskörébe utalták. *Korompay Péter*, a bányászszakszervezet titkára a döntést azzal indokolta, hogy a szénbányászat az utóbbi években a nehezedő geológiai és műszaki feltételek között, a munkaerőgondokkal megtételve csak a szabadnapi termelés növelésével és a bányászok nagymértékű túlórátatásával tudta kielégíteni az országos elvárásokat. (Átlagosan 25, egyes vállalatoknál pedig 30-40 szabadnapjukon is dolgoztak a bányászok.) Mivel azonban a hazai szénbányászat 400.000 tonnával elmaradt az esedékes tervétől, a hiány minél nagyobb arányú pótlása érdekében „*számos munkahelyi kollektíva, vállalati szakszervezeti bizottság kérte a szabadnapi termelés újbóli engedélyezését*”, az ágazati szakszervezet vezetése ezzel az indokkal a vállalati bizottságokra hárította a döntés jogát.²³

Az időközben a nógrádi szénmedencében is megnőtt műszakmulasztások, hiányzások okát jogosan magyarázhatták azzal, hogy a szénbányászat távlatvesztése következtében a legjobb bányászok megváltak a vállalattól, s a szükséges létszámot csak úgy tudták biztosítani, hogy „*szinte válogatás nélkül felvették mindazokat, akik jelentkeztek bányamunkára*”. Erőteljesen felhígult a munkás-

²² *Nógrád*, 1986. október 27. – *Zsuffa Miklós* visszaemlékezése. Kézirat, 2001. 15

²³ *Nógrád*, 1986. november 11. – *Zsuffa Miklós: Munkarend és hatékonyság kapcsolata a Nógrádi Szénbányáknál.* (Szakdolgozat) 1981. 6.

gárda összetétele, megnőtt a fluktuáció, s a munkahelyi vezetők kénytelenek voltak a hiányzásokat elnézőbben kezelni. 1986-ban már igen komolyan vették az igazolatlan hiányzásokat, s a közel 5400 fős vállalatnál szigorúbb munkaerő-gazdálkodást folytattak. A *Nógrádi Szénbányák* úgy tervezte, hogy a létszám azáltal fog jelentősen csökkenni, hogy sokan nyugdíjba mennek, illetve majd többen kilépnek. Alaposabban fogják megnézni a felvételre jelentkezőket, hiszen az eltelt időszakban 378-an távoztak a vállalattól, és csak 196 új embert vettek fel. A megnőtt követelmények közül ki kell emelni, hogy csak három hónap próbaidőre veszik fel a dolgozókat arra a munkahelyre, ahol foglalkoztatni fogják őket. A július 1-től életbe lépő vállalati kollektív szerződés szigorú szankciókat tartalmazott az igazolatlan hiányzókkal szemben. Számításkor szerint ugyanis mintegy 3500 tonna szén kitermelés maradt el az elmúlt háromnegyed év alatt, ami hozzávetőlegesen 5 millió forint árbevétel-kiesést okozott. (Egy igazolatlan hiányzás a nyereségrészesedés felének, kettő már a teljes összegének megvonásával járt. A hiányzó az esedékes hónapban nem kapott havi prémiumot, kétszeri hiányzásnál pedig egyáltalán nem részesült prémizálásban. Az egyszeri hiányzás azzal a következménnyel is járt, hogy a vétkes dolgozó nem kapott étkezési, utazási, munkásszállási kedvezményt, s elesett a szénjárandóságtól is. A hűségjutalomnál szintén figyelembe vették a hiányzásokat, egy igazolatlan nap esetében az összeg egynegyedét, kettőnél a felét, háromnál a teljes hűségjutalmat letiltotta a vállalat az arra érdemtelen bányásztól. Egymást követő három hiányzás fegyelmi eljárást, hat pedig automatikus elbocsátást vont maga után.) November hónaptól, már három igazolatlan hiányzás is elegendő volt az elbocsátáshoz.²⁴

A *Nógrádi Szénbányák* bányüzemeinél az év végén „*hosszú hajrát nyitottak*”, mivel nem tudták teljesíteni tervüket. November 20-ig 22.000 tonna szénnel és 323 méter vágattal voltak adósak a bányászok. Ezért az aknáknál hét végi műszakokat szerveztek, s a még hátralevő szombatokon két-, illetve három harmadban, vasárnap pedig egy műszakban dolgoztak a frontfejtők és a vágathajtók.

²⁴ *Nógrád*. 1986. november 13.

A vállalat vezetői külön ösztönző rendszert dolgoztak ki az üzemenkél a fizikai és műszaki dolgozóknak.²⁵

A széntermelési hajrában még arra is volt idő, hogy a kányási *Iffúság* 85 nevű szocialista brigád, a SZOT titkárság levelével összhangban, ismét versenykezdeményezéssel forduljon a vállalat szocialista brigádjaihoz. Azt javasolták ugyanis, hogy a kollektívák tegyenek versenyvállalásokat a *Nagy Októberi Szocialista Forradalom* 70., valamint a *Nógrád* és *Kemerovó* közötti testvérmegyei együttműködés 20. évfordulójának méltó megünneplésére. A munkaverseny természetesen már 1987-re szólt.²⁶ December végén ismét munkasikerekről számolhatott be a megyei napilap, hiszen bizonyossá vált, hogy eredményes esztendőt fog zárni a *Nógrádi Szénbányák*. Eleget tettek a vállalt vágathajtási feladataiknak, s az egymilliomodik tonna szenet is a felszínre küldték. A vállalat aknáiból vasárnap, az éjszakai műszakharmadban bányászták ki a terv teljesítéséhez szükséges szénmennyiséget. Az évből hátralévő két munkanapon három harmadban, december 31-én pedig egy műszakban dolgoztak a nógrádi szénbányászok, ami még 10.000 tonna szenet jelentett terven felül a népgazdaságnak. A külfejtési üzem december 15-én reggel tett eleget termelési feladatának, s még 25.000 tonna szén kitermelése várható. Remény volt arra is, hogy *Szorospatak* és *Ménkes* is teljesíti az éves tervét, egyedül *Kányás akna* marad el 13.000 tonnával. A vágathajtók Karácsony második napján „hozták” vállalásukat, a 10.036 méter kihajtását.²⁷

1987 februárjában már az utolsó métereket fejtették a tiribesi 4. számú fronton. Mivel nem volt az aknában újabb előkészített front, bizonytalan lett az itteni bányászok további sorsa. Nemrégiben még olyan hír jelent meg a sajtóban, hogy a *Szorospataki Bányaiüzem Tiribes* aknája legalább még háromnegyed évig termelni fog. Ám közben megszületett a döntés arról, hogy a szénmedence legkisebb üzemében január utolsó napjaiban leáll a termelés, mivel

²⁵ *Nógrád*, 1986. november 25.

²⁶ *Nógrád*, 1986. december 15.

²⁷ *Nógrád*, 1986. december 29.

a front meghosszabbítását előkészítő vágatokban annyira elvékonyodott a széntelep, hogy lefejtése gazdaságtalanná vált. Január 20-án a légvágatot hajtó csapat csupán 0,7 méter vastag szénréteget jelzett, ezért a bányüzem vezetői elrendelték az előkészítés befejezését. Egy elhagyott vágatból mentették a még használható gépeket, bányászati eszközöket. A 4. számú fronton ezután már csak kézzel termelték a háztartási fűtőanyagnak kiválóan alkalmas, csillogó szenet, mert a marótárcsás jövesztés gazdaságtalan volt.²⁸

Ebben a feszült helyzetben nyilatkozott *Zsuffa Miklós*, a vállalat vezérigazgatója, mert az 1986-ban jelzett 295 millió forint állami támogatás időközben lecsökkent 195 millió forintra, és nemcsak *Nógrádban* és *Borsodban*, hanem más szénbánya-vállalatoknál is romlottak a gazdálkodás feltételei. Megnehezült az eredetileg kitűzött cél elérése, bár a felsőbb szervek szabad kezet adtak a racionalizálás végrehajtására. Az erős megszorítások ellenére a létszámcsökkenés még nem érintette a produktív munkásokat, sőt a nagymértékű nyugdíjazások miatt további fiatal bányászokra, szakmunkásokra volt szükség. A vezérigazgató még azt hangsúlyozta, hogy „*a folyamatban lévő intézkedések célja nem a nógrádi szénbányászat elsoványítása, hanem a gazdaságos termelés*”.²⁹

1987 májusában a *Nógrádi Szénbányák* üzemében munkásgyűléseket tartottak, ahol a vállalat és az üzemek vezetői tájékoztatták a dolgozókat az esedékes júliusi átszervezésekről. A gyűléseken már komoly vita alakult ki, mert a változások az emberek sorsát hűsbavágón érintették. A vállalat helyzete február óta tovább romlott, az áthozott veszteség 252 millió forint, a tartozások év végi állománya közel 1,5 milliárd forint, a követelésállomány pedig 100 millió forint volt. A *Pénzügyminisztérium* az *Ipari Minisztérium* javaslatára 100 millió forinttal mérsékelte az állami dotációt. Az intézkedések során ezért módosították a vállalat igazgatóságának szervezetét, osztályokat vontak össze, s az irányítómunka ésszerűsítésével 14 %-kal (32 fővel) csökkent a nem fizikai lét-

²⁸ *Nógrád*, 1987. február 10.

²⁹ *Nógrád*, 1987. április 8.

szám. A mélyművelésű bányák termelésének növelése érdekében bevezették az emelt munkaidejű munkarendet. A vállalati pártbizottság is automatikusan megállapította, hogy „*meg kell gyorsítani a megújítási program végrehajtását! Törekedni kell a meglévő tartalékok mielőbbi hatékony kiaknázására!*” A hogyanra azonban nem tudtak választ adni. A második lépcsőben az üzemi szervezeti rendszert változtatták meg. Az átszervezések szükségességével, időpontjával, megoldási lehetőségeivel az illetékes párt- és szak-szervezeti szervek természetesen egyetértettek. Ennek nyomán 1987. július elsejétől megszűnt a *Szorospataki Bányaiüzem*, az aknáját a *Ménkesi Bányaiüzem*hez csatolták. Az energetikai szén termelése ezzel egy bányaiüzemi szervezetbe került, s a piaci igényekhez való rugalmasabb alkalmazkodást vártak el tőle. A termelését szünetelő *Tiribes aknát* beolvasztották a *Kányási Bányaiüzembe*, a bányaterületek szomszédságára való hivatkozással. A *Külfejtési Bányaiüzem* megszűnt, fuvarozási-szállítási részlege a *Nagybátonyi Gépiüzem*hez, külfejtési részlege a *Kányási Bányaiüzem*hez került. A fúrás-kutatási részleg újszerű kisüzemi formában tevékenykedett ezután, kapcsolódva az igazgatósághoz. Ugyanez lett a sorsa a kisterenyei vállalkozási üzemtől leváló földmérő-, illetve tervezőirodának. A vállalattal szembeni követelmények azonban változatlanok maradtak, mert „*munka van bőven, egyetlen a termelésben becsületesen helytálló bányásznak sem kell félnie a holnaptól*” – volt a summázat.³⁰ A kiadások és bevételek közötti különbség azonban 120 millió forintra nőtt a *Nógrádi Szénbányánál*, s ezért a vállalat súlyos pénzügyi gondokkal küszködött, működésük fenntartásához ebben az időben már a *Budapest Banktól* magas kamatú, rövid lejáratú forgóeszköz hiteleket kellett felvenniük.³¹

A termelési gondok mellett a vállalat vezetőinek különböző fórumokon is bizonygatniuk kellett, hogy nem a bányaiüzemek részleges vagy teljes bezárásáról van szó. Az *Állami Tervbizottság*

³⁰ *Nógrád*, 1987. június 19. – Dr. Dósa Zoltán – Józsa Sándor – Martényi Árpád, 2006. i. m. 20

³¹ *Nógrád*, 1987. július 20.

1986. évi határozata nem leépítésről, ellenkezőleg, élénkítésről, a gazdasági munka hatékonyabbá tételéről, a veszteségek megszüntetéséről szólt. A sors iróniájának tudták be, hogy pont 1987 januárjában fogyott el a művelhető szén *Tiribesen*, s a munkaerő átcsoportosítása „*mintegy alátámasztotta a vészharangok kongatóinak álláspontját*”. *Szorospatak* sorsát is egy újabban felröppent hír pecsételte meg – a vezetők szerint alaptalanul –, hogy a *Szorospataki Bányaiüzem* a nógrádi szénmedence, sőt az ország legdrágábban termelő üzeme. Ezért dolgozták ki az illetékes szakemberek a már feltárt szénvagyon mielőbbi leművelését. A *Nógrádi Szénbányák* létszámhelyzete is tükrözte a közhangulatot, míg 1987 elején munkaerő-felesleg mutatkozott, néhány hónappal később már a bányásztoborzás korábban jól bevált formájához kellett a vállalatnak nyúlnia. Ezzel a nyugdíjas kort elérő bányamunkásokat kívánták pótolni. A fórumokon a bányászok határozottan léptek fel megélhetésük rosszabbodása miatt, hiszen néhány évtizeddel ez előtt a szénmedencében még kiugró kereseti lehetőséget kínált a bánya.³²

A gazdasági-társadalmi stabilizáció megvalósítására készített ipai miniszteri munkaprogram szerkezetátalakítási terveiről *Czipper Gyula* miniszterhelyettes nyilatkozott. A szénbányászatnak a lignittermelés arányának növelésével kell javítani a széntüzelésű erőművek ellátását, s legalább 5 millió tonna szenet kell szállítania a lakossági igények kielégítéséhez. Az átalakulás nélkülözhetetlen eleme a gazdaságtalan termelés visszaszorítása, azaz a bányáknak a bezárása. Négy szénbányavállalat – a veszprémi, a borsodi, a tatabányai és a nógrádi – már leállította a ráfizetéssel termelő úgynevezett *peremi külfejtéseit*. A mélyművelésű aknák közül a *Tiribes-aknánál* már gyorsított ütemben lefejtették a feltárt szénvagyont és megszüntették a munkát. Az itt dolgozó bányászokat a szomszédos bányaiüzemekhez helyezték át. Az *Ipari Minisztérium* nevében kénytelen volt elismerni, hogy a „*szénbányászat tal kapcsolatos elgondolások nem mindig voltak reálisak, előfordultak helytelen intézkedések, amelyek zavarták a termelést, és*

³² *Nógrád*, 1987. augusztus 5.

bizonytalanságot hoztak az érintettek körében". Miután a kormányzat levonta a „szükséges tanulságokat”, folytatódik a szénbányászat szerkezetátalakítása, s a meglevő gondok ellenére a „magyar szénbányászatnak biztos jövője van, a szén még több nemzedéknek ad munkát, kenyeret”.³³

Sajnos az élet megcáfolta a kormányzati optimizmust a nógrádi szénmedencében is. Az *MSZMP Nógrád megyei Bizottságában* szeptemberben a „jövők saját munkánkon múlik” jelszó jegyében megvitatták a gazdasági-társadalmi kibontakozás programjának megyei politikai feladatait, s megállapították, hogy az „*MSZMP KB július 2-i állásfoglalását a megye dolgozói megértéssel és bizalommal fogadták, támogatják az előirányzott változásokat*”. Ez a semmitmondó, a valós helyzetről tudomást venni nem akaró határozat is azt mutatta, hogy a döntésekbe nincs beleszólása a megye vezetőinek.³⁴

A közvéleményben kialakult kedvezőtlen megítélés, valamint a tervezett üzemösszevonások együttes hatásaként az első fél évben növekedett az elvándorlás és csökkent a felvételre jelentkezők száma a *Nógrádi Szénbányánál* is. A tervhez képest 150 fős létszámhiány alakult ki, mely igencsak megnehezítette a termelőmunkát, ezen belül a vágathajtást. A vállalat vezetői ezért elhatározták, hogy őszinte, reális helyzetismertetéssel, jobb propagandával a régi szerződéses pénz bevezetésével megfordítják ezt a negatív folyamatot. Az intézkedések hatásra július 1. és szeptember 28. között 184 új felvételes jelentkezett, és fél év alatt 220-an választották ismét munkahelyül a szénbányát.³⁵ A *Nógrádi Szénbányák* azonban a vártnál rosszabb eredménnyel zárta az 1987-es esztendőt, mert egyetlen tervmutatónak sem tudott eleget tenni. Széntermelése 723.600 tonna volt az előirányzott 825.000 tonnával szemben. A mélyművelésű aknák közül egyedül csak *Szoros-patak* teljesítette a feladatát. A külfejtés dolgozói hozták az elvárt eredményt, sőt terven felül 15.000 tonna szenet bányásztak ki. A

³³ *Nógrád*, 1987. augusztus 29., augusztus 31.

³⁴ *Nógrád*, 1987. szeptember 16.

³⁵ *Nógrád*, 1987. szeptember 28.

vágathajtásban a lemaradás azt jelentette, hogy nincsenek fejtesre előkészített szénmezők, és ez negatívan hat majd ki a későbbi termelésre.

Decemberben került nyilvánosságra, hogy a magyar népgazdaság 1988. évi tervszámaiban a szén mennyisége várhatóan az 1987. évi szinten marad, azonban néhány gazdaságtalanul működő mélyművelésű bányában és a nógrádi peremi külfejtésnél megszűnik majd a termelés.³⁶ A *Nógrádi Szénbányák* műszaki értekezletén kénytelenek voltak megállapítani, hogy „rendkívül kritikus” évet zártak, a vállalat messze elmaradt terveinek teljesítésétől. A műszaki-gazdasági vezetés ugyan feltárta a hibákat és a hiányságokat, melyek szerint az eredmények alakításában továbbra is az objektív tényezők, azaz a kedvezőtlen geológiai viszonyok és az állami dotáció mérséklése játszotta a fő szerepet. Ugyanekkor kiemelték, hogy már az emberi mulasztások is hozzájárultak a nógrádi szénbányászat visszaeséséhez. *Zsuffa Miklós* vezérigazgató szerint abban, hogy a helyzet idáig fajulhatott, a vállalat vezetése is hibás. Ugyanis „*elmaradtak a tüzetes ellenőrzések, nem tárták fel kellő időben a mulasztásokat, s így nem kerülhetett sor, változtatásokra sem*”. Egyedül a kiegészítő tevékenység hozott nyereséget, ezért továbbra is fokozottan szükség volt erre a termelési formára. A gazdálkodásban mutatkozó hiány miatt a bankok „*várhatóan megkezdik a vállalat működőképességének helyreállítását segítő tevékenységet*”, azaz a szanalást.³⁷

Tiribes-aknában 1987. januárjában befejezték a széntermelést. *Szorospatak* 1988 decemberére tervezett bezárásáig a *Ménkes Bányüzem* aknájaként üzemelt. A *Nógrádi Szénbányák* szanalását a pénzügyminiszter 1988. április 19-én rendelte el. 1989-ben kezdték „*visszarabolni*” a bányamentő alakulatok *Szorospatakot*, hogy azután *Kányáson* (1989), majd *Ménkesen* (1992) folytassák visszafordíthatatlan tevékenységüket. A szanalási megállapodást a szanaló szervezet felmondta, és 1989. szeptember 5-én kezdeményez-

³⁶ *Nógrád*, 1987. december 27.

³⁷ *Nógrád*. 1988. február 4. – *Dr. Dósa Zoltán – Józsa Sándor – Martényi Árpád*. 2006. i. m. 20-21.

te a *Nógrádi Szénbányák* felszámolását. Ezzel egy gazdag hagyományokkal és magas színvonalú munkakultúrával rendelkező bányavidék vált az enyészet martalékává. A *Nógrádi Szénbányákat* végül 2005. október 6-i hatállyal a törölték a cégjegyzékből.

A Bányászattörténeti Közlemények e számának
megjelenését a

MAGYAR BÁNYÁSZATI ÉS FÖLDTANI HIVATAL

támogatta